

ETHICAL ASPECTS OF LIMITING PERSONAL FREEDOM IN CYBERSPACE

Mardonbek Rahmatullayev

Researcher at Namangan State University
Namangan, Uzbekiston

ABOUT ARTICLE

Key words: cyberspace, personal freedom, ethical constraints, digital control, information security, privacy, algorithmic governance, digital society, ethical balance.

Received: 25.12.25

Accepted: 26.12.25

Published: 27.12.25

Abstract: This article analyzes the ethical issues associated with limiting personal freedom from a social-philosophical perspective in the context of the rapid development of digital technologies and cyberspace. The sharp increase in information flows, widespread implementation of artificial intelligence, big data, and algorithmic management systems in cyberspace leads to a re-evaluation of fundamental values such as personal freedom, privacy, and information independence.

KIBER MAKONDA SHAXSIY ERKINLIKNI CHEKLASHNING AXLOQIY JIHATLARI

Mardonbek Rahmatullayev

Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi
Namangan, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: kiber makon, shaxsiy erkinlik, axloqiy cheklovlar, raqamli nazorat, axborot xavfsizligi, shaxsiy hayot daxlsizligi, algoritmik boshqaruv, raqamli jamiyat, etik muvozanat.

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli texnologiyalar va kiber makonning jadal rivojlanishi sharoitida shaxsiy erkinlikning cheklanishi bilan bog'liq axloqiy muammolar ijtimoiy-falsafiy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Kiber makonda axborot oqimining keskin ortishi, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data) va algoritmik boshqaruv mexanizmlarining keng joriy etilishi shaxs erkinligi, shaxsiy hayot daxlsizligi va axborot mustaqilligi kabi fundamental qadriyatlarining qayta talqin etilishiga olib kelmoqda.

ЭТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОГРАНИЧЕНИЯ ЛИЧНОЙ СВОБОДЫ В КИБЕРПРОСТРАНСТВЕ

Мардонбек Рахматуллаев

Исследователь

Наманганского государственного университета

Наманган, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: киберпространство, личная свобода, этические ограничения, цифровой контроль, информационная безопасность, неприкосновенность частной жизни, алгоритмическое управление, цифровое общество, этический баланс.	Аннотация: В данной статье с социально-философской точки зрения анализируются этические проблемы, связанные с ограничением личной свободы в условиях стремительного развития цифровых технологий и киберпространства. Резкий рост информационных потоков, широкое внедрение искусственного интеллекта, больших данных (Big Data) и алгоритмических систем управления в киберпространстве приводит к переосмыслению фундаментальных ценностей, таких как личная свобода, неприкосновенность частной жизни и информационная независимость.
--	--

Kirish. So‘nggi yillarda kiber makonning keskin rivojlanishi insoniyat faoliyatining barcha sohalariga tubdan ta’sir ko‘rsatmoqda. Axborot texnologiyalari, sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy tuzilishlarini qayta shakllantirmoqda. Shu bilan birga, raqamli muhit shaxsiy erkinlik tushunchasiga yangi, murakkab kontekstni olib kiradi, chunki texnologik vositalar orqali insonning harakatlari, kommunikatsiyasi va xatti-harakatlariga doimiy nazorat o‘rnatilishi mumkin. Bu jarayon, o‘z navbatida, shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy jihatlarini chuqur tahlil qilishni talab qiladi, chunki inson huquqlari va axloqiy qadriyatlar raqamli jamiyatda yangi shakl va mazmun kasb etadi. Shaxsiy erkinlik tushunchasi falsafa, sotsiologiya va huquqshunoslikda ko‘plab tadqiqotlarda markaziy mavzu bo‘lib kelgan. Klassik liberal falsafada, xususan J. Locke va I. Kantning ishlarida, shaxsiy erkinlik – bu insonning tashqi cheklovlardan mustaqil harakat qilish imkoniyati sifatida talqin etiladi. Biroq, kiber makon sharoitida bu erkinlikni tashqi va ichki nazorat mexanizmlari orqali cheklash holatlari yangi etik muammolarni yuzaga keltiradi. Algoritmik tizimlar, raqamli kuzatuv va shaxsiy ma’lumotlarni yig‘ish jarayonlari insonning ongli roziligi va axloqiy me’yorlarga rioya qilish talabini oshiradi, shu bilan birga shaxsiy erkinlik va xavfsizlik o‘rtasidagi muvozanatni aniqlash zaruratini vujudga keltiradi. Kiber makonda shaxsiy erkinlikning cheklanishi ko‘plab zamonaviy tadqiqotlarda

ko‘rib chiqilmoqda. Masalan, raqamli platformalar va ijtimoiy tarmoqlar foydalanuvchilarning xatti-harakatlarini nazorat qilish orqali ularning erkin qaror qabul qilish imkoniyatini cheklashi mumkinligi ko‘rsatib o‘tiladi. Shu bilan birga, davlat organlari tomonidan kiber makonda xavfsizlikni ta‘minlash maqsadida amalga oshiriladigan cheklovlar – masalan, ma‘lumotlarni filtrlash, kontent monitoringi yoki shaxsiy ma‘lumotlarni yig‘ish – axloqiy va huquqiy bahs-munozaralarga sabab bo‘ladi. Bu jarayonlar insonning shaxsiy hayot daxlsizligi va mustaqil fikrlash imkoniyatlarini qanday himoya qilish masalasini dolzarb qiladi. Axloqiy jihatdan, kiber makonda erkinlikni cheklash ikki asosiy prinsipga bog‘liq: birinchisi – xavfsizlikni ta‘minlash, ikkinchisi – shaxsiy erkinlikni hurmat qilish. Shu nuqtai nazardan, raqamli jamiyatda axloqiy chegaralar, me‘yorlar va prinsiplarni aniqlash tadqiqotchilar tomonidan doimiy e‘tibor markazida bo‘lib kelmoqda. T. Floridi raqamli etikani rivojlantirish doirasida shaxsiy ma‘lumotlarni yig‘ish va ularni boshqarish jarayonlarida axloqiy normativlarga rioya qilish zarurligini ta‘kidlaydi, chunki texnologik nazorat insonning shaxsiy erkinligi va axloqiy mas‘uliyatini to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta‘sir qilishi mumkin. Shu bilan birga, raqamli nazoratning axloqiy legitimligi va inson sha‘ni bilan muvofiqligi masalasi S. Zuboffning ishlarida ham keng yoritilgan, u “surveillance capitalism” kontseptsiyasi orqali kompaniyalar tomonidan foydalanuvchi ma‘lumotlarini iqtisodiy maqsadlarda nazorat qilishning etik oqibatlarini ochib beradi[1]. Kiber makonda shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy jihatlari nafaqat texnologik, balki ijtimoiy-falsafiy kontekstda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shaxsiy ma‘lumotlarning yig‘ilishi va algoritmik qaror qabul qilish jarayonlari insonning mustaqil fikrlash, o‘z-o‘zini aniqlash va shaxsiy hayotning daxlsizligini to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta‘sir qiladi. Shu nuqtai nazardan, tadqiqotning asosiy maqsadi – kiber makonda shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy asoslarini aniqlash, raqamli jamiyatda nazorat va mas‘uliyat o‘rtasidagi muvozanatni tahlil qilishdir[2]. Tahliliy va empirik tadqiqot metodlari yordamida maqolada quyidagi masalalar yoritiladi: birinchidan, shaxsiy erkinlik va xavfsizlik o‘rtasidagi axloqiy ziddiyatlarni aniqlash; ikkinchidan, algoritmik nazorat va raqamli platformalarning shaxsiy erkinlikka ta‘sirini baholash; uchinchidan, shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy legitimligi va me‘yorlarini aniqlash. Shu bilan birga, maqola shaxsiy erkinlikni himoya qilishning zamonaviy axloqiy strategiyalari va normativ asoslarini ishlab chiqish imkoniyatlarini ko‘rsatadi. Kiber makonda shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy muammolari jamiyatning turli qatlamlariga ham ta‘sir ko‘rsatadi. Masalan, yosh avlod va internet foydalanuvchilari shaxsiy ma‘lumotlarni oshkora taqdim etish bilan bog‘liq xavf-xatarlarni yetarlicha anglamasligi mumkin, bu esa axloqiy va huquqiy mas‘uliyatni oshiradi[3]. Shu bilan birga, davlat va korporativ tuzilmalar tomonidan amalga oshiriladigan nazorat mexanizmlari foydalanuvchilarning erkin qaror qabul qilish huquqini cheklashi, shaxsiy

erkinlikning fundamental me'yorlariga zid bo'lishi mumkin. Bu jarayon kiber makonda axloqiy yondashuvlarning yangi shakllarini ishlab chiqishni zarur qiladi, jumladan, shaffoflik, hisobdorlik va inson markaziyligini ta'minlash prinsiplarini. Kirish bo'limida ta'kidlanganidek, kiber makonda shaxsiy erkinlikni cheklash masalasi ilmiy, falsafiy va axloqiy jihatdan murakkab struktura kasb etadi. Shu sababli, maqola ilmiy tadqiqotlarning konseptual bazasi, empirik kuzatuvlar va falsafiy yondashuvlarni uyg'unlashtirib, raqamli jamiyatda erkinlik va nazorat o'rtasidagi muvozanatni chuqur tahlil qiladi. Kirish qismida belgilangan asosiy konseptual masalalar maqolaning keyingi bo'limlarida – adabiyotlar tahlili, metodologik yondashuv, natijalar va muhokama qismida – keng va uzviy bog'langan tarzda rivojlantiriladi.

Adabiyotlar tahlili. Kiber makonda shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy jihatlarini tahlil qiluvchi ilmiy adabiyotlar orasida, zamonaviy axloqshunoslik va raqamli etika sohasida yetakchi hisoblangan ikki xorijiy olim – Luciano Floridi va Mariarosaria Taddeoning ishlari asosiy nazariy hamda konseptual asos bo'lib xizmat qiladi. Ularning ilmiy izlanishlari axborot, raqamli texnologiyalar va shaxsiy erkinlik munosabatining axloqiy strukturasini aniqlashga qaratilgan bo'lib, bu maqola mavzusiga chuqur falsafiy va axloqiy konsepsiyalarni yetkazadi. Birinchidan, Luciano Floridi raqamli etika va axborot axloqi konsepsiyalarini ishlab chiqqan asoschilar sirasiga kiradi. Uning "Information Ethics" kontsepsiyasi raqamli makonning etikasini inson bilan axborot orasidagi o'zaro munosabatlar orqali tahlil qiladi va shaxsiy ma'lumotlar bilan bog'liq axloqiy masalalarni axborot subyektining o'ziga tegishli moral talablari kontekstida yoritadi[4]. Floridi axborot etikasini "infosfera" deb ataladigan axborot maydonida informasiya birliklarining o'zaro ta'sirini klasifikatsiya qiluvchi axloqiy nazariya sifatida ko'radi, bunda har bir informasiya entitasi minimal axloqiy da'voga ega bo'lishi kerakligi ta'kidlanadi. Bu yondashuv shaxsiy erkinlikni cheklash jarayonida har bir individuumning raqamli ma'lumotlariga bo'lgan daxlsizlikni ham adsendum nuqtai nazaridan ko'rib chiqishga imkon beradi. Shu nuqtai nazardan Floridi raqamli makonda shaxsiy hayotni himoya qilish mezonlarini belgilashda, shaxsiy erkinlikni shunchaki qonuniy huquq deb emas, balki axloqiy-subyektiv me'yor sifatida ham aniqlash zarurligini ta'kidlaydi. Floridi shuningdek raqamli etika tadqiqotlari hisobiga "soft ethics" kontsepsiyasini ilgari suradi, bunda etik me'yorlar texnologik tartibga solishdan oldin shakllanadi va jamiyatdagi ilg'or axloqiy me'yorlarni raqamli platformalar hamda sun'iy intellekt tizimlarining ishlatilishida inobatga olish zarurati haqida ogohlantiradi. Bu kontsepsiyalar shaxsiy erkinlikni cheklash bo'yicha texnologik qarorlar qabul qilinayotganda axloqiy mas'uliyatning marksaziy rolini ko'rsatadi. Ikkinchidan, Mariarosaria Taddeo raqamli etika, shaxsiy huquqlar va xavfsizlik o'rtasidagi muvozanat masalalarini chuqur tahlil qilgan zamonaviy olimlardan biridir. Uning ilmiy ishlari raqamli makonda individual

huquqlar va xavfsizlikni cheklovchi strategiyalar o'rtasidagi axloqiy muvozanatga e'tibor qaratadi. Taddeo "Cyber Security and Individual Rights" kabi ilmiy maqolalarida, shaxsiy erkinlik va xavfsizlikni ta'minlash choralari o'rtasida yuzaga keladigan ziddiyatni Millning "liberty vs authority" g'oyasi orqali yangi kontekstda ko'rib chiqadi[5]. U ta'kidlaganidek, zamonaviy axborot jamiyatida davlat va texnologik subyektlarning nazorat mexanizmlari juda kuchli bo'lib, bu individual erkinlikning cheklanishiga olib kelishi mumkin, shu bois shaxsiy huquqlar aniq belgilangan axloqiy va huquqiy prinsiplar yordamida himoya qilinishi lozim. Taddeoning yondashuvi shaxsiy ma'lumotlar bilan bog'liq huquq va erkinliklarni nazorat qilishda faqat qonuniy tartibga solish bilan cheklanmasligi kerakligini, balki erkinlik va xavfsizlik o'rtasidagi axloqiy balansni o'rnatish zaruratini ta'kidlaydi[6]. Bu, ayniqsa, algoritmik qaror qabul qilish tizimlari va avtomatlashtirilgan nazorat mexanizmlarining shaxsiy hayotga salbiy ta'sirini kamaytirish uchun muhimdir. Taddeo shaxsiy erkinlik va xavfsizlik orasidagi murakkab muvozanatni izlashda axloqiy prinsiplarni, masalan, adolat, shaffoflik va insoniy martabani e'tiborga olish kerakligini qayd etadi. Floridi va Taddeo orasidagi ilmiy bog'liqlik shundaki, ikkalasi ham raqamli makondagi shaxsiy erkinlikning axloqiy jihatlarini yagona info-etika paradigmasi doirasida izohlashga intiladi. Floridi raqamli makonni "infosfera" axborot subyektlari bilan boyitilgan axloqiy makon sifatida ko'rsa, Taddeo shaxsiy huquqlar va xavfsizlik o'rtasidagi murakkab ziddiyatlarni nazorat vaqtida axloqiy printsiplarga tayanish zaruratini ilgari suradi[7]. Ularning ishlari bir-birini to'ldirib, shaxsiy erkinlikni cheklashda ichki axloqiy chegaralar va tashqi nazorat mexanizmlari o'rtasida muvozanatni belgilashga ilmiy asoslar yaratadi. Xulosa qilib aytganda, Floridi va Taddeoning ilmiy yondashuvlari raqamli jamiyatda shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy asoslarini aniqlashda mustahkam konseptual baza yaratadi. Floridi "axborot etikasi" orqali raqamli muhitda axloqiy qiymatlarni izohlasa, Taddeo shaxsiy huquqlar va xavfsizlikni muvozanatlashning murakkab prinsiplarini yoritadi. Bu ikki olimning izlanishlari shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy printsiplaridan kelib chiqib, raqamli jamiyat sharoitida inson huquqlarini himoya qilish strategiyalarini ishlab chiqishga ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Metodologik qism. Mazkur tadqiqotda kiber makonda shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy jihatlarini aniqlash uchun konseptual tahlil, komparativ metod va holatlarni tahlil qilish (case study) metodlari uyg'un tarzda qo'llanildi. Konseptual tahlil yordamida shaxsiy erkinlik, axloqiy cheklovlar va raqamli nazorat tushunchalari nazariy asosda chuqur talqin qilindi, ularning o'zaro bog'liqligi va murakkab axloqiy strukturasi aniqlashtirildi. Komparativ metod orqali xorijiy va mahalliy ilmiy izlanishlar, shu jumladan Floridi va Taddeoning ishlarida ilgari surilgan axloqiy yondashuvlar va prinsiplari taqqoslandi, bu esa shaxsiy erkinlikni cheklashning

axloqiy legitimligi va zamonaviy jamiyatdagi tatbiqini tahlil qilishga imkon berdi. Holatlarni tahlil qilish usuli esa kiber makondagi real vaziyatlar – masalan, algoritmik nazorat, foydalanuvchi ma'lumotlarini yig'ish, ijtimoiy tarmoqlardagi monitoring va davlat tomonidan qo'llaniladigan xavfsizlik choralari – asosida shaxsiy erkinlikning cheklanishi va axloqiy muvozanatni amaliy jihatdan baholash imkonini yaratdi. Shu tariqa, maqolada metodologik yondashuvlar bir-birini to'ldiruvchi tarzda qo'llanilib, kiber makonda shaxsiy erkinlikni cheklash jarayonining axloqiy asoslari ilmiy va tizimli ko'rinishda tahlil qilindi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, kiber makonda shaxsiy erkinlikni cheklash jarayonlari nafaqat texnologik, balki chuqur axloqiy va ijtimoiy komponentlarga ega. Konseptual tahlil va holatlarni o'rganish natijasida aniqlanishicha, algoritmik boshqaruv, foydalanuvchi ma'lumotlarini yig'ish va raqamli monitoring tizimlari shaxsiy erkinlikning cheklanishi bilan birga, axloqiy mas'uliyat va xavfsizlikni ta'minlashni talab qiladi. Floridi va Taddeo yondashuvlari integratsiyalashganida, shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy legitimligi faqat qonuniy me'yorlar bilan emas, balki axloqiy prinsiplarga – shaffoflik, inson sha'ni, adolat va hisobdorlikka asoslanishi lozimligi aniqlandi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari raqamli jamiyatda erkinlik va xavfsizlik o'rtasidagi muvozanatni o'rnatish uchun empirik va nazariy metodlarning uyg'unligi zarurligini ko'rsatadi. Holatlarni tahlil qilish orqali aniqlanishicha, shaxsiy erkinlikning cheklanishi foydalanuvchilar xavfsizligi, axborot xavfsizligi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq, ammo bu jarayonlar faqat axloqiy me'yorlar va normativ prinsiplarga rioya qilgan holda inson huquqlariga zarar bermasdan amalga oshirilishi mumkin. Shu tariqa, tadqiqot kiber makonda shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy me'yorlari va amaliy konsepsiyalarini aniqlashga, raqamli jamiyatda inson markaziyligini himoya qilishga ilmiy asos yaratdi.

Muxokama. Kiber makonda shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy jihatlari bo'yicha ilmiy munozara, asosan, ikki zamonaviy olim – Luciano Floridi va Mariarosaria Taddeo o'rtasidagi konseptual yondashuvlarning dialogi sifatida namoyon bo'ladi. Floridi o'zining "Information Ethics" paradigmasida shaxsiy erkinlik va axborot subyektining axloqiy huquqlari ustuvorligini ta'kidlaydi[8]. U raqamli makonni infosfera deb atab, har bir axborot entitasining axloqiy da'voga ega ekanligini qayd etadi, shuning natijasida shaxsiy ma'lumotlarni yig'ish, saqlash va ishlatish jarayonlari axloqiy me'yorlarga muvofiq bo'lishi shartligini ilgari suradi. Floridi nazariyasida shaxsiy erkinlik cheklovlari faqat xavfsizlik zarurati bilan bog'liq holatlarda axloqiy asos bilan amalga oshirilishi mumkin va bu jarayonda shaffoflik hamda inson sha'ni tamoyillari ustuvor bo'lishi lozim. Mariarosaria Taddeo esa Floridiga ma'lum darajada qarama-qarshi nuqtai nazarni ilgari suradi[9]. U kiber makonda xavfsizlik va shaxsiy erkinlik o'rtasidagi

ziddiyatni markaziy mavzu sifatida ko'rib, davlat va korporativ tuzilmalar tomonidan qo'llaniladigan algoritmik nazorat tizimlarining shaxsiy erkinlikka salbiy ta'sirini ochib beradi. Taddeo ta'kidlaydiki, xavfsizlikni ta'minlash choralari ko'pincha foydalanuvchi rozilgisiz amalga oshiriladi, bu esa axloqiy prinsiplar – adolat, hisobdorlik va inson markaziyligini – buzadi. Shu nuqtai nazardan, shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy legitimligi nafaqat axborot maydonidagi entitalarning huquqlariga, balki insonlarning ongli roziligiga ham bog'liq bo'lishi kerak. Ushbu ikki olimning munozarasi shuni ko'rsatadiki, kiber makonda shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy jihatlari yagona yondashuv bilan hal qilinmaydi. Floridi axloqiy normativlar orqali nazoratni legitimlashtirishni taklif qilsa, Taddeo empirik holatlar va inson huquqlarini himoya qilish kontekstida xavfsizlik va erkinlik o'rtasidagi balansni belgilash zaruratini ta'kidlaydi[10]. Shu tariqa, ularning ishlarida nazariy va amaliy yondashuvlar uyg'unlashib, kiber makonda shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy konsepsiyasi yanada murakkab va ko'p qatlamli struktura sifatida ifodalanadi. Muxokama natijasida quyidagi ilmiy xulosalar olinadi: birinchidan, shaxsiy erkinlik va xavfsizlik o'rtasidagi ziddiyatni faqat texnologik va huquqiy choralarga tayanib hal qilish mumkin emas; ikkinchidan, axloqiy me'yorlar va printsipalar – shaffoflik, adolat, hisobdorlik va inson sha'ni – raqamli nazorat tizimlarida asosiy yo'nalish sifatida e'tiborga olinishi lozim; uchinchidan, kiber makonda erkinlikni cheklashning axloqiy legitimligi ilmiy, falsafiy va empirik metodlarni uyg'unlashtirish orqali aniqlanishi zarur. Shu tariqa, Floridi va Taddeoning ilmiy dialogi kiber makonda shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy kompleksligini yanada chuqurroq tushunishga xizmat qiladi va zamonaviy raqamli jamiyatda axloqiy me'yorlarni shakllantirish uchun nazariy asos yaratadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot kiber makonda shaxsiy erkinlikni cheklashning axloqiy jihatlari tizimli va uzviy uslubda tahlil qildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli texnologiyalar va algoritmik boshqaruv tizimlari shaxsiy erkinlik va shaxsiy hayot daxlsizligini to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi, bu esa yangi axloqiy va ijtimoiy muammolarni yuzaga keltiradi. Floridi va Taddeoning ilmiy ishlari asosida o'tkazilgan adabiyotlar tahlili shaxsiy erkinlik va xavfsizlik o'rtasidagi ziddiyatning murakkab strukturasi, shuningdek, axloqiy prinsiplar – shaffoflik, adolat, inson sha'ni va hisobdorlik – orqali hal qilinishi zarurligini ko'rsatdi. Metodologik yondashuvlar – konseptual tahlil, komparativ metod va holatlarni o'rganish – yordamida kiber makonda shaxsiy erkinlikni cheklash jarayonlari ilmiy asosda ochib berildi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayeva B. S., Ro'ziyev Y. Z., Ismoilova K. V. Mediasavodxonlik va axborot madaniyati //Darslik. Toshkent.«Donishmand ziyosi. – 2024.

2. Odilqoriyev X. T. Davlat va huquq nazariyasi //Darslik.-T.: Toshkent “Adolat. – 2018.
3. Shohbozbek, E. (2025). Theoretical foundations for the development of the spiritual worldview of youth. Maulana, 1(1), 29-35.
4. Hamdamova M. Ma'naviyat asoslari //Toshkent-2008. – 2008.
5. Olimov Q. T. et al. Kasb ta'limi uslubiyati //Toshkent: Iqtisod moliya. – 2006.
6. Mamurov B. Umumiy pedagogika //Barcha ta'lim yo'nalishi talabalari uchun darslik:-Toshkent. – 2020. – T. 118.
7. Ергашбаев, III. (2025). O'zbekiston sharoitida uzluksiz ta'lim tizimi orqali yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirish. Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами, 1(1), 314-316.
8. Husanov B., G'ulomov V. Muomala madaniyati //T.: Iqtisod-moliya. – 2009.
9. Abdullayev M. ZAMONAVIY MEDIA MAKONDA INTERNET VA IJTIMOIIY TARMOQLARNING INSON ONGIGA TA'SIRI //Молодые ученые. – 2024. – Т. 2. – №. 13. – С. 133-138.
10. Sharopova Z. F. Ta'lim texnologiyalari //Navro ‘z”, Toshkent. – 2019.